

Institut dětí a mládeže MŠMT ČR

Sámova 3, Praha 10

Závěrečná zpráva z ankety k problematice úmluvy o právech dítěte

Zpracovali: PhDr. S. Větrovský a kolektiv

Květen 1999

1. Úvod

Česká republika se v souladu s Článkem 44, odstavcem č.1 Úmluvy o právech dítěte jako smluvní stát zavázala monitorovat soubor lidských práv dítěte a předkládat zprávy o implementaci Úmluvy v praxi. Podle obecných směrnic přijatých Výborem pro práva dítěte 11.října 1996 mají být tyto zprávy mimo jiné doplněny statistickými informacemi a výsledky odpovídajících výzkumů, které by Výboru pomohly pochopit specifickou problematiku naplňování Úmluvy v dané zemi.

Účelem realizované ankety je poskytnout některé údaje o praktickém dopadu kroků, které byly učiněny k šíření informovanosti o zásadách a ustanoveních Úmluvy a dílčím způsobem přispět k odкрыtí problematických oblastí v souvislosti s jejich chápáním a uváděním do života.

Naplňování Úmluvy se týká celé řady oblastí našeho společenského života. Jde o školství, oblast volného času a kultury, zdravotní a sociální péče, soudnictví, oblast pracovních vztahů, rodiny a alternativní péče o děti atd. Z celé této vzájemně propojené sféry sociálních a institučních vazeb si výzkumný tým vybral především problematiku informovanosti o Úmluvě a jejím obsahu u dětí a širší veřejnosti.

Vzhledem ke společenským změnám, ke kterým u nás došlo po roce 1989, je totiž důležité zjistit do jaké míry je v laické i odborné veřejnosti rozšířeno povědomí o existenci Úmluvy jako právního dokumentu a jaké představy se k významu a funkci přijetí tohoto dokumentu váží. Úmluva jako každá právní norma v sobě zahrnuje i určitou mravní normu a pojetí člověka a nabývá svého významu teprve při aplikaci na individuální lidskou situaci - tedy v závislosti na jejím výkladu a schopnosti a ochotě ji využívat v praxi. V této souvislosti by sonda mohla přispět k poznatkům o stávajícím pohledu veřejnosti na problematiku práv dětí v kontextu polarity svobody a práva, ale i povinnosti a odpovědnosti dětí, rodičů i státu.

V rámci úkolu byly realizovány dvě ankety, kdy první se orientovala na děti ze základních škol, druhá na rodičovskou veřejnost a učitele základních škol. Výsledky obou anket jsou vzhledem k různým souborům respondentů i obsahu předkládány samostatně. Výběrové soubory nelze považovat za vysoce reprezentativní a nelze tedy přeceňovat ani platnost zde prezentovaných závěrů pro celou populaci zkoumaných osob. Na druhou stranu se řada zjištění kryje s obecnou zkušeností a je nepřímo podporována řadou údajů zjištěných v jiných výzkumech IDM MŠMT.

I. Anketa k problematice Úmluvy o právech dítěte. Soubor dětí ve věku 10 – 15 let

1.1 Metodologická poznámka

Cílem bylo postihnout v hrubých rysech názory a zkušenosti dětí v souvislosti s naplňováním některých zásad Úmluvy, zvláště v rodině a ve škole. Dalším cílem ankety bylo zjistit, do jaké míry jsou děti obeznámeny s existencí samotného dokumentu Úmluva o právech dítěte. Anketa byla koncipována tak, že děti byly nejdříve tázány na akci samotnou a obecně na jejich životní zkušenosti. Aby se pokud možno předešlo zkreslení vyplývajícimu z tématu ankety znalost, dokumentu Úmluvy byla ověřována až v závěru dané ankety.

Anketa byla zaměřena na věkovou skupinu 10 - 15 let, či-li na žáky 4 - 9 třídy ZŠ, tedy na věkové období, kdy podle schválených osnov by děti měly být seznamovány s otázkami lidských práv a Úmluvou o právech dítěte. Sběr dat byl proveden převážně na akci “BAMBIRIÁDA 99” konané ve dnech 27. - 30. 5. 1999 na Střeleckém ostrově v Praze. Díky dostatečné propagaci a organizačnímu zajištění akce, bylo v těchto dnech na akci soustředěno velké množství dětí požadovaného věku nejen z Prahy, ale i z celé republiky, což umožnilo získat na základě náhodného výběru různorodý vzorek názorů dětí z velkého množství škol. Zpracováno bylo 350 anketních lístků z 66 míst v republice, což podle tazatelů postihuje děti ze zhruba 90 základních škol z celé ČR.

Pro účely statistického vyhodnocení byly kromě souhrnného zpracování údajů za celý sledovaný vzorek porovnávány soubory dětí definované podle věku a povědomí o existenci Úmluvy o právech dětí. Důvodem pro rozdělení souboru podle znalosti Úmluvy a vědomí o vlastních právech, bylo zjistit případné rozdíly mezi výpověďmi dětí, které s Úmluvou byly seznámeny a dětmi, které uvedly, že neví o existenci Úmluvy.

(Jako kritérium pro vytvoření těchto podsouborů byly využity odpovědi respondentů v otázkách č. 17 a. 18. Tedy děti, které na otázku: ”Jsou věci na které máš právo nebo záleží jen na dobré vůli a shovívavosti dospělých ?” odpověděly, že záleží jen na dospělých nebo nedokázaly odpovědět, tvoří **skupinu** nazvanou “**neví o právech**”. Děti, které znaly název Úmluvy nebo věděly o existenci takového dokumentu, tvoří **skupinu** nazvanou “**ví o právech**”.

Záhlaví tabulek zachycuje souhlasné odpovědi (v %) v tomto členění:

1. sloupec - podíl odpovědí všech žáků sledovaného vzorku (**Celkem**)
2. sloupec - podíl odpovědí u žáků věkové kategorie 10 - 12 let (**I. stupeň**)
3. sloupec - podíl odpovědí u žáků věkové kategorie 13 - 15 let (**II. stupeň**)
4. sloupec - podíl odpovědí dětí, které vědí o Úmluvě (**ví o právech**)
5. sloupec - podíl odpovědí dětí, které neví o Úmluvě (**neví o právech**)

V některých případech jsou kursivou pod jednotlivými otázkami uvedeny varianty odpovědí, které jsou ve zkrácené podobě uváděny v záhlaví každé tabulky.

I.2 Volnost dětí v rozhodování v rodině

Otázka: “ Můžeš si většinou rozhodovat sám, co chceš dělat ve volném čase ?”

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
ano	35,2	29,2	43,3	42,8	24,5
spíše ano	43,5	45,5	40,4	39,8	39,6
spíše ne	9,2	9,4	7,3	6,6	17
ne	4,1	3	5	4,2	3,8
neví	8	12,9	4	6,6	15,1

Z tabulky vyplývá, že téměř 80% dětí si myslí, že si většinou o svém volném čase mohou rozhodovat samy, což platí ve větší míře pro starší žáky. Přesvědčení o samostatnosti rozhodování je však významně rozdílné u neinformovaných žáků (tedy ti, kteří uvedly, že záleží jen na dospělých a nevěděly ani o textu Úmluvy). V tomto podsouboru jen 1/4 žáků uvedla značnou samostatnost v rozhodování, ale více než 20% uvedlo, že se většinou rozhodovat o tom, co chtějí dělat ve volném čase nemohou. Z korelační analýzy vyplývá, že životní zkušenost (možnost samostatného rozhodování) a povědomí o vlastních právech u dětí úzce souvisí.

Otázka: “ Ptají se tě rodiče na tvůj názor, co tě baví, co tě zajímá, co bys chtěl ?”

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
ano	54,7	53	56,6	60,2	43,4
spíše ano	26,6	27,7	24,2	22,3	26,4
spíše ne	10,1	10,3	8,8	9,6	15
ne	5,6	5,5	5,2	4,8	11,3

I tato data potvrzují předchozí zjištění. Přes 80% dětí vypovídá, že se jich rodiče na jejich názor většinou ptají. I v odpovědi na tuto otázku je patrný rozdíl odpovědí respondentů podsouborů “ví o právech” a “neví o právech”. Lze tedy předpokládat, že rodiče vedoucí své děti k samostatnosti s nimi hovoří i o problematice práv a povinností.

Pro podrobnější rozkrytí přístupu rodičů k dětem v oblasti jejich samostatného rozhodování jsme použili následující škálu, která postihuje oblasti, na něž jsou děti obzvláště citlivé (v tabulce použity zkrácené názvy – viz podtržené slova).

1. Ptají se tě rodiče jak a kde bys chtěl strávit prázdniny?
2. Mluví ti rodiče do oblékání, účesu ap.?
3. Čtou rodiče tvé dopisy i když nechceš?
4. Poslouchají tvé soukromé telefony, i když nechceš?
5. Můžeš se doma na cokoli zeptat a snaží se ti rodiče odpovědět?
6. Můžeš doma bez obav říct svůj názor na cokoli?
7. Máš dojem, že můžeš doma spolurozhodovat o společných věcech (např. dovolená, nákupy zařízení tvého pokoje)?

Tabulka:

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
1. prázdniny	76,0	78,6	72,0	84,0	60,0
2. oblékání	63,0	55,9	75,0	66,3	59,0
3. dopisy	92,3	91,6	93,4	92,2	86,8
4. telefon	89,9	89,7	90,4	89,0	79,2
5. otázky	85,8	85	83,8	87,0	75,5
6. názor	72,2	68,3	75,7	74,0	54,7
7. spolurozhodování	61,2	55,5	68,4	61,0	45,2

Pozn. : údaje vyjadřují četnosti odpovědí potvrzujících respektování práv dětí

Na těchto konkrétních a elementárních příkladech jsme zjišťovali validitu odpovědí na oba předešlé, obecně formulované dotazy. Pokud jde o respektování soukromí (telefon, dopisy), je v průměru spokojeno v průměru kolem 90% dětí. V souvislosti s možností říci bez obav svůj názor, zvolit si vlastní “image”(oblékání, účes) a zvláště u spolurozhodování v rodině nejsou získané údaje příliš jednoznačné. To, že téměř 40% dětí má dojem, že doma nemůže spolurozhodovat o společných věcech a že jim rodiče příliš mluví do oblékání a účesu, není příliš povzbudivé. Musíme si však uvědomit, že jde o různé roviny problému - od chvilkových dětských nápadů, přes dětskou soutěživost a skupinový tlak (módní hračky a oblékání, status mezi vrstevníky) až po omezené finanční možnosti rodičů. Někdy ovšem může jít i o zbytečnou manipulaci a nerespektování individuality dítěte. To zejména platí pro zjištění, že více než 1/4 dětí má pocit, že doma nemůže říct bez obav svůj názor.

Respondenti podsouboru “neví o právech” ve všech konkrétních příkladech vypovídají o menší svobodě projevu, zvláště pak v účasti na spolurozhodování v rodině (možnost spolurozhodovat uvádí jen 45% z nich).

Dále nás zajímalo, zda jsou děti se svými možnostmi spokojeny (smířeny), zda teda pocítují u svých kamarádů stejná omezení či nikoliv.

Otázka: “Myslíš, že ostatní děti jsou na tom zhruba stejně či hůře?”

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
zhruba stejně	47,6	45,5	44,9	54,8	32,1
lépe	9,2	8,9	9,6	7,8	13,2
hůře	12,4	9,4	16,2	12,6	7,6
nevím	30,8	36,2	29,3	25,1	52,8

V podstatě polovina dětí necítí rozdíly mezi sebou a ostatními dětmi v souvislosti s tím, kolik prostoru a volnosti mají pro sebevyjádření v rodině. Zhruba 20% respondentů, kteří vnímali rozdíly mezi zkušeností vlastní a jiných dětí, se stejnoměrně přiklonilo jak k tomu, že ostatní jsou na tom hůře, tak i lépe. Zdá se, že děti ve sledovaném vzorku příliš nevnímají rozdíly v rodinném zázemí svých spolužáků a kamarádů.

Výrazně jiný obraz o vnímání ostatních dětí poskytuje skupina respondentů, které jsme definovali jako děti, které “neví o právech “. Přes 50 % z nich si netroufle porovnávat a jen 1/3 považuje své zkušenosti za shodné s ostatními. Častěji též uvádějí, že jiné děti jsou na tom lépe.

I.3 Škola a participace dětí

Na tomto místě sledujeme zkušenosti dětí s projevením vlastního názoru ve škole.

Otázka: “ A co ve škole ?” Máš dojem, že můžeš říct svůj názor, můžeš bez problémů opravit učitele, když myslíš, že se mýlí

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
1. názor	59,5	59,9	58,8	63,3	50,9
2. oprava	68,6	67,3	69,1	74,7	56,6

Poznámka: podíly souhlasných odpovědí.

Zhruba 2/3 žáků si myslí, že mohou bez problémů opravit učitele, když myslí, že se mýlí. Dojem, že může říct ve škole svůj kritický názor (např. že se učitel, nebo jiný dospělý zachoval nespravedlivě), má dokonce jen necelých 60% dotázaných. Žáci, kteří věděli o právech dětí (o Úmluvě), jsou buď asertivnější (vzhledem ke způsobu výchovy v rodině), nebo mají o něco lepší zkušenosti ve škole, protože procento jejich kladných odpovědí v souvislosti s kritickým projevem ve škole je větší než u celého souboru.

Výpověď o tom, že 30 - 40 % žáků na základní škole se cítí omezena ve svobodě projevu a názoru, je z námi sledovaného hlediska znepokojující. Protože podobná otázka byla položena i vůči rodičům, můžeme tedy srovnávat. Škola podle tohoto srovnání má na děti vliv spíše negativní. Škola obecně zmenšuje prostor pro projevení vlastního názoru (pravděpodobně tedy není prostředím, o kterém uvažoval již např. Komenský), ve srovnání s rodinou nebere v úvahu vyspělost starších dětí. Zajímavé je, že názory dětí, které udávají neznalost Úmluvy, se v oblasti projevu vlastního názoru ve vztahu ke škole a rodině statisticky významně neliší. Vysvětlení lze hledat ve výchově v rodině, která vede dítě k submisivitě, která se projevuje i ve školním prostředí.

Tabulka: Možnost projevit svůj názor

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
škola	59,5	59,9	58,8	63,3	50,9
rodina	72,2	68,3	75,7	74,0	54,7
diference	12,7	8,4	16,9	10,7	3,8

Ochota či neochota dětí projevit ve škole svůj vlastní názor souvisí s postoji učitelů.

Otázka: “ Pokud jsi zkusil projevit svůj názor, jaká byla obvykle reakce ze strany učitelů ?”

Použitá škála odpovědí:

- *vstřícná, přijali to nebo jsme o tom diskutovali*
- *jak kdy, podle situace a konkrétního učitele*
- *odmítavá, nechtěli připustit chybu ani diskusi*
- *neumím posoudit, nezažil jsem*

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
	%	%	%	%	%
1.vstřícná	37	38,4	34,9	35,2	30,3
2.situace	39	37,7	41,1	40,4	39,4
3.odmítavá	15,4	13,4	18,2	15,7	18,2
4.nevím	8,5	10,5	5,7	8,7	12,1

Odpovědi na tuto otázku upřesňují zjištění v přecházející otázce. Jen necelých 40 % dětí popsalo reakci učitelů na odlišný nebo kritický názor jako vstřícnou. Obdobně zhruba 40% udává zkušenost s rozdílnými reakcemi pedagogů v závislosti na situaci a osobě konkrétního učitele. U žáků 2.stupně přibývá zkušenost s odmítavou reakcí na úkor vstřícnosti a častěji uvádějí individuální rozdíly mezi učiteli.

Ot.13 : “Máte ve škole nějakou samosprávu nebo časopis, můžete přicházet s náměty a názory, které se dotýkají života školy ?”

ano - ne - nevím

Tabulka ot.13

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
	%	%	%	%	%
ano	51,5	49	53,6	57,2	39,6
ne	31,7	30,2	33	28,3	28,3
nevím	16,8	20,8	13,4	14,5	32,1

Jen zhruba polovina respondentů uvedla, že v jejich škole mají samosprávu či nějaký školní časopis (srv. odhad minimálně 90 škol za které žáci vypovídají). Kromě 32% výpovědí “ne”, svědčí o nulové participaci i odpověď “nevím”. Dá se předpokládat, že pokud by nějaká zpětná vazba mezi vedením školy a žáky byla, zřejmě by o tom děti věděly.

Patrný je i zde rozdíl mezi žáky podsouborů “ví a neví o právech”. Podsoubor dětí, které vědí o Úmluvě má ve škole téměř 60 % případů samosprávu, ve druhém podsouboru jen ve 40 %, přičemž 30% z nich se k existenci samosprávy či časopisu nevyjádřilo.

Nabízí se souvislost mezi typem školy se samosprávou a informovaností dětí o Úmluvě včetně zkušenosti s uplatňováním dětských práv v praxi. Tato korelace by však musela být ještě ověřena.

Ot.14 : “ Myslíš, že v jiných školách jsou na tom zhruba : “
stejně - lépe - hůře ?

Tabulka ot.14

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
	%	%	%	%	%
zhruba stejně	44,1	43,6	44,1	50,6	39,6
lépe	18,6	15,8	22	18,1	20,8
hůře	13	14,9	9,6	12	11,3
nevím	24,3	25,7	24,3	19,3	28,3

Podobně jako v otázce č.10, kde děti porovnávali své zkušenosti z rodiny, si polovina dotázaných dětí myslí, že i na ostatních školách je to stejné. Žáci, kteří spatřují rozdíly mezi školami, se kloní spíše k tomu, že na jiných školách je situace lepší, zvláště žáci 2.stupně.

Dá se říci, že zhruba 20 % dětí sledovaného souboru, které si uvědomují rozdíly mezi školami, vidí vlastní školu ve srovnání s ostatními kriticky. Uspokojení z toho, že navštěvují lepší školu, než ostatní projevilo jen zhruba 10 - 15 % dotázaných, přičemž tento pocit sdílí spíše žáci 1. stupně.

Ot.15 : “ Jaké máš zkušenosti s dospělými ? Myslíš, že naslouchají dostatečně názorům a návrhům mladých ?”

ano - většinou ano - většinou ne - ne - nevím

Tabulka ot.15

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
ano	9,5	11,4	5,9	9	3,8
většinou ano	43,2	46,5	36,8	42,8	35,8
většinou ne	32,2	24,8	42,6	36	39,6
ne	9,8	10,9	8,1	10,8	11,3
nevím	5,3	6,7	6,6	1,4	9,5

Názor na dospělé u této věkové skupiny není příliš povzbudivý. Že by naslouchali názorům a návrhům mladých jednoznačně udává jen necelých 10% dětí a přes 40% alespoň připouští, že většinou ano.

Na 1.stupni si větší polovina dětí ještě myslí, že dospělí většinou naslouchají, na 2.stupni se však pozitivně o dospělých vyjádřilo již jen 40% dětí a přes 50% se domnívá, že jsou většinou dospělými ignorovány. Pochopitelně největší skepse je u podsouboru dětí, které přímo v ot.17 uvedly, že děti nemají práva a vše záleží jen na dospělých.

Posoudit, do jaké míry je tento názor jen manifestací (anonymní anketa, pubertální věk) a nakolik odráží životní pocit dětí, zůstává možná i na každém z nás. V každé případě však toto zjištění nesvědčí o bezproblémovosti vztahu dětí a dospělých.

Ot.16 : “ Když se dospělí zeptají na názor dětí, myslí to podle tvé zkušenosti vážně..?”

- *myslí to vážně a podle možnosti berou na náš názor ohled*
- *zeptají se, ale přijmou ho, jen když se jim to hodí*
- *i když se zeptají, stejně vše udělají po svém*

Tabulka ot.16

	celkem	1.stupeň	2.stupeň
1.ohled	46,3	47,5	43,9
2.hodí	31,2	29,6	34
3.po svém	22,4	23	22

Bohužel, v podrobnějším rozvedení otázky týkající se pozornosti dospělých vůči názorům dětí, dostáváme obdobný obraz. Jen necelá polovina dětí vychází z toho, že když už se dospělí zeptají na názor dětí, tak to myslí vážně. Většina se domnívá, že názor mladých přijmou jen tehdy, když se jim to hodí, nebo i když se zeptají, stejně vše udělají po svém.

Ot.17 : “ Myslíš si, že děti mají také svá práva nebo záleží jen na shovívavosti dospělých ?”

děti mají také svá práva - záleží jen na dospělých - nevím

Tabulka ot.17

	celkem %	1.stupeň %	2.stupeň %
mají práva	81,4	77,7	85,3
jen dospělí	6,5	5,9	5,9
nevím	12,1	16,4	8,8

Ot.18 : “ Víš nebo slyšel jsi o tom, že dokument o právech dětí existuje, případně, jak se jmenuje ?”

vím a znám název - vím, že existuje - nevím

Tabulka ot.18

	celkem %	1.stupeň %	2.stupeň %
ví a zná název	8,6	6,9	11
ví, že existuje	40,5	36,1	46
neví	50,9	57	43

Povědomí o tom, že děti mají také svá práva mělo 80% dětí sledovaného souboru. Jen 8% však znalo “Úmluvu” jako dokument o právech dítěte a 40% respondentů vědělo, že takový dokument existuje. V průměru tedy polovina dětí nebyla s dokumentem seznámena. Na 2.stupni je podíl dětí, které o Úmluvě vědí jen o něco větší (57%).

Ot.19 : “ Odkud víš, že existuje dokument o právech dítěte ?”

Tabulka ot.19

	celkem %	1.stupeň %	2.stupeň %
ze školy	16	10,4	24,3
z domova	11,2	11,9	10,2
z televize, novin	22,8	25,2	19,1
od kamarádů	8,3	8,4	7,3
odjinud	28	30,7	22
nezná	13,6	13,4	17,1

Odpovědi v otázce č.19 je potřeba brát s rezervou (tazatel děti informoval o Úmluvě) - není jisté, jestli si děti opravdu vzpomněly, že o Úmluvě slyšely. Nicméně je zajímavé, že v průměru jen 16% dětí uvedlo jako zdroj informace školu (10% na 1.stupni a 24% na 2.stupni). Nespecifikovaný údaj, že o Úmluvě slyšely “odjinud” je spíše výrazem pro to, že o dokumentu nikdy neslyšely. Vliv médií (23%) je podle výpovědí dětí ve vztahu k informacím o právech větší, než vliv školy.

Ot.20 : “ Myslíš, že se dětská práva u nás ve srovnání s jinými zeměmi dodržují ?”

zhruba stejně- někde více, někde méně - u nás více - u nás méně - nevím

Tabulka ot.20

	celkem	1.stupeň	2.stupeň	ví o právech	neví o právech
	%	%	%	%	%
zhruba stejně	16,2	16,8	14,7	16,2	17
více i méně	42,6	44,1	38,9	50	39,6
u nás více	3,3	3,5	2,9	2,4	7,5
u nás méně	10,7	8,4	13,9	13,3	11,3
nevím	27,2	27,2	29,6	18,1	24,6

Vypovídací hodnota této otázky je podmíněna jak věkem dětí, tak i tím, že většina respondentů nebyla s právy dětí seznámena. V rámci ankety byla tato otázka zařazena pro zajímavost, jak jsou děti informovány o situaci v jiných zemích a jak se cítí doma.

V podstatě polovina dětí má představu o tom, že někde se dětská práva dodržují více a někde méně. Děti, které si troufaly porovnávat se však častěji přiklonily k tomu, že u nás se respektují práva dětí méně.

II. I. Anketa k problematice úmluvy o právech dítěte Soubor dospělých a učitelů základních škol.

2.1 Úvod

Cílem této ankety bylo získat základní orientaci o praktickém dopadu kroků, které byly učiněny k šíření informovanosti o zásadách a ustanoveních Úmluvy o právech dítěte a dílčím způsobem přispět k odkrytí problémových oblastí pro její implementaci v ČR.

Anketa byla koncipována tak, aby bylo možno porovnat povědomí veřejnosti o existenci dokumentu Úmluvy a informace a názory laiků na naplňování principů a zásad Úmluvy v praxi se znalostmi a názory profesních skupin pracujících s dětmi.

Ke sběru dat byla využita tazatelská síť z 10 lokalit v ČR. Tazatelé měli za úkol získat výpovědi pedagogů z nejméně 3 ZŠ v každém místě a další data získat na základě náhodného výběru. Ve sledovaném souboru je proto zastoupeno přes 40% učitelů, případně vychovatelů. Vzdělanostní a profesní skladba vzorku tady neodpovídá průměru populace, jelikož smyslem této ankety bylo porovnat informovanost a názorové posuny mezi podsoubory veřejnosti a pedagogů. Celkové součty v tabulkách jsou proto jen orientační, protože vzorek není reprezentativní.

Při vyhodnocování byly současně ověřovány korelace názorů na naplňování zásad Úmluvy v souvislosti s věkem respondentů. Věkové kategorie byly pokusně stanoveny s ohledem na přelomový rok 1989 ve vztahu k lidským právům a hypotetické stáří vychovávaných dětí. :

- věková kategorie do 35 let : praxe ve škole po r. 89, malé děti nebo svobodní
- věková kategorie 36 - 50 let : praxe ve školství i před rokem 89, zkušenosti s vlastními dětmi
- věková kategorie nad 51 let : praxe i zkušenosti převážně z doby před r.89, odrostlé děti

Okrajově byl sledován i vliv vzdělání na postoje a názory respondentů - tyto údaje jsou však zkresleny díky tomu, že převážná část pedagogů je vysokoškolsky vzdělána a ve sledovaném vzorku je 40% učitelů. Vzhledem k feminizaci školství velikost vzorku neumožnila sledovat názorové rozdíly mužů a žen.

2.2 Vyhodnocení ankety

Ot.7 : “ Víte, co je Úmluva o právech dítěte ?”

Tabulka ot.7

	celkem	veřejnost	prac. s dětmi	do 35 let	36 - 50 let	nad 51 let
	%	%	%	%	%	%
ano, četl	11,8	4,3	22	7,9	11,9	17,9
zná zásady	17,4	7,5	29,5	14,6	14	30,4
tuší, oč jde	45,5	53,4	34,4	45	50,3	34
neví	25,3	34,8	14,1	32,5	23,8	17,7

Bohužel, Úmluva stále není dokumentem, který by byl příliš znám. Respondenti z řad pedagogů ve 22% uvádějí, že Úmluvu četli a zhruba 30 % zná hlavní zásady. I když je to téměř 5x více, než v laické veřejnosti, znamená to, že jen větší polovina pedagogů Úmluvu četla nebo zná alespoň hlavní zásady. Ostatní uvedli, že “tuší, oč jde” a 14 % dokonce nevědělo o Úmluvě vůbec. Větší polovina ostatních respondentů odtušila z názvu, o co se jedná a více než 1/3 přiznala, že o Úmluvě neslyšela.

Podle četnosti výpovědí Úmluvu četla nebo zná hlavní zásady převážně věková skupina nad 51 let, nejméně respondenti do 35 let.

Kontrolní otázka č.8, ve které jsme chtěli vyjmenovat alespoň tři zásady z Úmluvy , však ukázala, že uvést příklady bylo schopno shodně 46 % respondentů z řad laiků i pedagogů . Jestli byli učitelé méně ochotní ztrácet čas zodpovídáním této otázky, nebo se jen stylizovali do role informovaných, je otázkou odhadu.

Zjištěné údaje v každém případě vypovídají o tom, že jen v podstatě polovina pedagogů Úmluvu četla nebo je blíže seznámena s jejím obsahem natolik, aby alespoň 3 zásady z dokumentu uvedla.

Ot.8 : “ Dovedli byste vyjmenovat alespoň 3 zásady vyplývající z dokumentu Úmluvy ?”

Charakteristické formulace a důrazy	Název a číslo článku Úmluvy	Četnost
1. - právo na vlastní názor	Názor dítěte čl.12	60%
- svoboda projevu	Svoboda projevu čl.13	
- respekt k individualitě		
- spolurozhodování		
- rovnoprávné místo v rodině		
2. - právo na vzdělání	Vzdělání čl.28	55%
3. - právo na rodinu,zázemí	Oddělení od rodičů čl.9	41%
- právo na lásku a péči		
- žít v úplné rodině		
- mít kontakt s oběma rodiči		
4. - ochrana před týráním a zanedbáváním	Ochrana před násilím a zanedbáváním čl.19	32%
- zákaz tělesných trestů		
- právo na zajištění a péči	Ochrana dítěte bez rodiny čl.20	
- ochrana dětí bez rodičů		
- zneužívání a psychické vydírání		
5. - právo na lékařskou péči, zdraví	Zdraví a zdrav. služby čl.24	15%
6. - právo na život, bezpečí a mír	Přežití a rozvoj čl.6	15%
7. - důstojný život	Životní úroveň čl.27	12%
- životní úroveň	Cíle výchovy čl.29	
- všestranný rozvoj		
8. - právo na jméno	Jméno a státní příslušnost čl.7	6%
- znát oba rodiče		
9. právo na soukromí	čl.16	4%
10. nesmí pracovat	čl.32	4%
11. důstojný život postižených	čl.2	2%
12. svoboda náboženství	čl.14	2%
13. respektování menšin	čl.23	2%

Zpracování této otevřené otázky zřetelně ukázalo, jak důležité místo ve společnosti zaujímají osobnostní práva, jako je svoboda projevu a respekt k individualitě a jak vysoce je hodnoceno právo na vzdělání.

Ot.9 : “ Bylo přijetí tohoto dokumentu z hlediska dodržování práv dětí pro ČR potřebné ?”

Tabulka ot.9

	celkem	veřejnost	prac. s dětmi	do 35 let	36 - 50 let	nad 51 let
	%	%	%	%	%	%
ano	38,9	33,5	45,1	34,8	41,3	39,3
spíše ano	37,5	35,4	40,2	33,7	38,5	41
spíše ne	2,8	2,5	3,3	5,6	1,4	1,8
ne	1,7	2,5	0,8	3,4	0,6	1,8
neví	19,1	21,1	10,6	22,5	18,2	16,1

V otázce potřebnosti přijetí dokumentu Úmluvy se v podstatě shodují všichni respondenti. Kladně se vyjádřilo 85% učitelů a 70% laiků. Vzhledem k tomu, že 10% pedagogů a 25% respondentů z řad veřejnosti nevědělo jak odpovědět, je negativních odpovědí mizivé množství.

Ani mezi jednotlivými věkovými kategoriemi není v tomto ohledu významný rozdíl. Mladší ročníky otázku častěji neuměli zodpovědět.

Ot.10 : “ Domníváte se, že jsou u nás dostatečně dodržovány a naplňovány zásady a principy Úmluvy ?”

Tabulka ot.10

	celkem	veřejnost	prac. s dětmi	do 35 let	36 - 50 let	nad 51 let
	%	%	%	%	%	%
ano	2,4	0,6	4,9	2,3	2,1	3,6
spíše ano	28,5	18,6	41	27	23,1	44,6
spíše ne	35,1	34,2	36,1	30,3	40,6	28,6
ne	6,3	9,3	2,5	3,4	7,7	7,1
neví	27,7	31,1	15,5	37	26,5	16,1

V posouzení míry dodržování a naplňování Úmluvy se námi sledované podsoubory významně liší. Spokojenost s dodržováním zásad Úmluvy panuje u 46% pracovníků s dětmi, oproti necelým 20% veřejnosti, i když nespokojených je v obou skupinách stejně - okolo 40%. Téměř 1/3 veřejnosti tuto otázku nedovedla posoudit.

Patrný je i rozdíl v četnostech výpovědí sledovaných věkových skupin. Téměř 50% respondentů nad 51 let je se stávající situací spokojeno, zatímco ve věkové kategorii do 35 let jen necelých 30%. Nejkritičtější je věková skupina 36 - 50 let, kde 50% dotázaných udává spíše nespokojenost s dodržováním zásad Úmluvy. Nejmladší věková kategorie je z 30% spíše spokojena, z 30% má spíše výhrady a téměř ze 40% otázku nezodpověděla.

Dá se předpokládat, že mladší ročníky mají více výhrad k implementaci Úmluvy v praxi, i když větší procento z nich si situaci u nás netroufle posoudit.

Ot.10a : “ Pokud myslíte, že nejsou nebo spíše nejsou, kde vidíte hlavní nedostatky ?”

Tabulka ot.10a

	celkem	veřejnost	prac. s dětmi	do 35 let	36 - 50 let	nad 51 let
	%	%	%	%	%	%
1.rodina	49,3	44,1	56,5	41,6	51,8	55,4
2.škola	36,8	49,1	22,1	28,1	46,2	26,8
3.volný čas	45,8	44,7	49,2	46,1	44,8	48,2
4.media	49	49,1	50	47,2	51,1	46,4
5.legislativa	26,7	29,2	23,8	28,1	28,7	19,6
6.zdrav.péče	16,7	20,5	12,3	11,2	21,7	12,5

V kritickém pohledu na předem definované oblasti dopadu zásad Úmluvy se výrazně liší pohled veřejnosti od pedagogů. Polovina respondentů z řad laiků vidí nedostatky v naplňování zásad Úmluvy ve škole, což sebekriticky připouští pouhá pětina učitelů. Nejvíce kritická je vůči škole věková skupina 36 - 50 let, tedy ti, kteří mají podle naší definice nejvíce zkušeností se školou povinnými dětmi. Čím starší respondent, tím větší nedostatky vidí v rodině.

Ve srovnání námi vybraných oblastí relativně nejméně výhrad z hlediska priorit bylo přisouzeno zdravotní a sociální péči, ale i legislativě a soudní praxi.

Ot.10b : “ Uveďte konkrétně alespoň 2 příklady nedostatečného respektování práv dětí ?”

Charakteristické formulace a důrazy	Název a číslo článku Úmluvy	Četnost
1. - fyzické a psychické týrání - ochrana před zanedbáváním v rodině - ponižování důstojnosti při trestání - zneužívání, prostituce, porno - šikanování	Ochrana před násilím a zanedbáváním čl.19 (srv. čl.34,36,37)	73%
2. - nesvoboda ve škole, archaické školství - respekt k individualitě ve škole - nerespektování individuality obecně - vlastní názor ve škole - svoboda rozhodování o povolání, škole - nedostatek participace ve škole	Názor dítěte čl.12 Svoboda projevu čl.13 Vzdělání čl.28	66%
3. - problém adopce, průtahy při osvojení - umísťování do náhradních rodin a dětských domovů - špatná legislativa a praxe pro opuštěné děti - vracení týraných dětí zpět rodičům	Přednostní zájem dítěte čl.3 Ochrana dítěte bez rodiny čl.20	20%
4. - volba rodiče po rozvodu - kontakt s oběma rodiči po rozvodu	Oddělení od rodičů čl.9	16%
5. - rovný přístup ke vzdělání - rovnost příležitostí pro uplatnění - stejný prostor pro seberealizaci - životní úroveň pro všestranný rozvoj	Životní úroveň čl.27	12%
7. - špatný vliv médií a reklamy	Přístup k vhodným informacím čl.17	2%
8. - drogy	čl.33	1%
9. - menšiny	čl.2	1%

Konkrétní příklady nedostatečného respektování práv dětí uváděli častěji respondenti z řad veřejnosti. Otázku zodpovědělo 54% laiků a jen 41 % pedagogů. Shodně vidí největší problém v nedostatečné ochraně dětí před fyzickým a psychickým týráním a v utrpení dětí žijících v patologickém prostředí difunkčních rodin.

Zarážející však je množství výhrad proti výchovné praxi ve školách, což potvrzuje výpovědi v předcházející otázce. Kritické připomínky měla v převážné většině veřejnost - 52 % laiků jako příklad nerespektování práv dětí, připomnělo školu, kterou v této souvislosti uvedlo jen 14 % učitelů.

Značné nedostatky jsou spatřovány v zajišťování alternativní péče o děti a v rozvodové praxi, kde je kritizováno zvláště nerespektování volby dítěte, se kterým z rodičů chce žít a omezování kontaktu dítěte s oběma rodiči.

Ot.11 : “ Jsou v dnešní škole respektovány zásady Úmluvy ?”

Tabulka ot.11

	celkem	veřejnost	prac. s dětmi	do 35 let	36 - 50 let	nad 51 let
většinou ano	18	8,7	30,3	15,7	14,7	30,4
některé školy	17	16,8	17,2	14,6	18,2	17,8
osobnost	44,1	44,7	43,4	45	48,2	32
většinou ne	8,7	12,4	4,1	10,1	9,1	5,4
nevím	12,2	14,3	5	14,6	9,8	14,4

V hodnocení školy je pochopitelně opět patrný rozdíl pohledu zvnějšku a od pedagogů. V průměru 30% učitelů je přesvědčeno, že ve škole zásady Úmluvy většinou respektovány jsou, což připouští jen 9% veřejnosti. Pohlédneme-li na srovnání věkových skupin, vidíme, že tato 30% spokojenost je vyjadřována převážně respondenty staršími 51 let.

Téměř polovina všech respondentů odvíjí naplňování zásad Úmluvy hlavně od osobnosti učitele a považuje respektování práv dětí v rámci školy spíše za výjimečné.

Ot.12 : “ Měly by se děti podílet na spolurozhodování o sobě a společných záležitostech rodiny ?”

Ot.13 : “ Měly by děti být vedeny více k aktivní spoluúčasti ve škole i veřejném životě ?”

Tabulka ot.12 a 13

	celkem %	veřejnost%	prac. s dětmi %
participace v rodině (ot.12)	93	92,6	94,3
participace ve škole (ot.13)	94,8	95	94,3

Participace dětí na společných záležitostech rodiny i ve škole a veřejném životě je na verbální úrovni akceptována převážnou částí laické i odborné veřejnosti. Shodně zhruba 95% respondentů souhlasí s tím, že děti by se měly aktivně podílet na rodinném i společenském životě.

Ot.14 : “ Co nejvíce ovlivňuje vědomí práv a povinností dětí ?”

vztahy v rodině - výchova ve škole - úroveň respektování lidských práv ve společnosti

Tabulka ot.14

	celkem %	veřejnost %	prac. s dětmi %	do 35 let %	36 - 50 let %	nad 51 let %
rodina	44,8	43,5	46,7	49,2	41,3	46,4
škola	18,8	19,9	18	18	20,3	16,1
úroveň práv	30,6	31,7	27,9	25,8	33,6	30,3
nevím	5,8	1,9	7,4	7	4,8	7,2

V tom, co nejvíce formuje vědomí práv a povinností dětí se respondenti poměrně shodli. Zhruba polovina souboru na prvním místě spatřuje vliv rodiny. Poměrně překvapivé (vzhledem k profesní skladbě souboru) je, že na druhém místě (30% respondentů) je uváděna úroveň respektování lidských práv ve společnosti a až na třetím místě (zhruba 20% dotázaných) považuje za nejdůležitější formativní vliv školy.

Ot.15 : “ Jsou učitelé a vychovatelé většinou schopni respektovat práva dítěte a vést je k naplňování

aktivních práv i vědomí odpovědnosti ?”

Tabulka ot.15

	celkem	veřejnost	prac.s dětmi	do 35 let	36 - 51 let	nad 51 let
	%	%	%	%	%	%
ano	7,6	2,5	14,8	4,5	4,9	19,6
spíše ano	39,6	28,6	53,3	37,1	38,5	46,4
spíše ne	34,7	46	20,5	37,1	37,8	23,2
ne	6,3	10,6	0,8	5,6	7,7	3,5
nevím	11,9	9,3	10,6	15,7	11,1	7,3

Odpovědi na tuto otázku pochopitelně opět rozdělily sledovaný soubor. Téměř 60% laické veřejnosti má dojem, že učitelé a vychovatelé většinou nejsou schopni dostatečně respektovat práva dětí. Sebekritický pohled do vlastních řad má jen 20% učitelů.

Poměrná spokojenost se stávající pedagogickou praxí také panuje ve věkové skupině nad 51 let, kde obdobně jako v souboru respondentů z řad učitelů, si 2/3 dotázaných myslí, že pedagogové svoji práci ve vztahu k Úmluvě zvládají.

Vezmeme-li v úvahu skladbu našeho souboru, můžeme konstatovat, že největší uspokojení s implementací Úmluvy v praxi má učitelka starší 51 let.

Ot.16 : “ Souhlasíte s názorem :”

- a- že děti nechápou svá práva a pokud jsou jim zaručována, zneužívají je*
- b- že Úmluva prostřednictvím státu vráží klín do rodiny, narušuje přirozená práva a povinnosti dětí i rodičů*
- c- že stát by měl zabezpečit jen ekonomické podmínky pro rozvoj všech dětí a respektovat individuální výchovu*
- d- že děti by měly být vedeny spíše k vědomí povinností a odpovědnosti, než k prosazování svých práv*
- e- že stát by měl více postihovat ty rodiče, kteří se zpronevřují rodičovské odpovědnosti a zabezpečit dětem alternativní péči*
- f- že generace vychovaná v předešlém režimu je většinou deformovaná ve vztahu k respektování lidských práv*
- g- že do plnoletosti musí děti spíše poslouchat a být vedeny k odpovědnosti a plnění povinností, než k seznamování a využívání svých práv*

Tabulka ot.16

	celkem	veřejnost	prac.s dětmi	do 35 let	36 - 51 let	nad 51 let
	%	%	%	%	%	%
a-zneužití	29,9	30,4	29,5	27	28,7	37,5
b-klín	14,9	16,1	13,1	13,5	15,4	16
c-podmínky	43,8	47,8	38,5	40,5	49	35,7
d-povinnosti	52,1	50,3	54,9	46,1	49,7	67,7
e-postih	81,6	76,4	88,5	78,7	81,1	87,5
f-generace	46,2	49,1	41,8	51,7	46,9	35,7
g-poslušnost	39,2	36,7	41,8	37,1	35,6	57,1

V této otázce byly využity schematicky a frázovitě formulované názory k postižení některých názorových stereotypů, zvláště těch respondentů, kteří se nikdy nezamýšleli nad problematikou práv dětí, nikdy neslyšeli o Úmluvě, a kteří jsou ve vleku výchovných a názorových předsudků vlastní referenční skupiny .

Z odpovědí je patrné, že nejméně nakloněná principům Úmluvy je věková skupina nad 51 let. V této kategorii respondenti nejčastěji souhlasí s názorem, že děti svá práva zneužívají (a), nejméně se jim líbí respektování individuální výchovy a omezení role státu jen na zabezpečení ekonomických podmínek (c). Nejvíce fandí vedení dětí spíše k povinnostem a poslušnosti (úmyslná duplicita d-g). Určitou deformovanost ve vztahu k respektování lidských práv, díky předešlému režimu, připustilo 36 % dotázaných nad 51 let, oproti 52% nejmladší sledované skupiny, kteří si to právě o této generaci myslí.

V názorech laiků a pedagogů není výraznější rozdíl krom toho, že učitelé jsou méně nakloněni respektovat individuální výchovu a omezení role státu (srv. c-e). Zde patrně hraje roli větší zkušenost s dětmi z disfunkčních rodin, pro které je dosud pomoc státních institucí sociální péče nezbytná. Tomu odpovídá i větší akcentování represivní role státu vůči rodičům, kteří zanedbávají výchovu a potvrzení role státu v zabezpečení alternativní péče (e).

V odpovědích je patrný vliv vzdělání na akceptaci schematicky formulovaných názorů. Vyjma souhlasu s tím, že generace vychovaná v předešlém režimu je deformovaná ve vztahu k respektování lidských práv, je procento souhlasných odpovědí s uváděnými názory výrazně nižší (srv. tab.16/2)

Tabulka ot.16/2

	ZŠ a SŠ v %	VŠ v %
a-zneužití	36	18,2
b-klín	18,5	8,1
c-podmínky	47,1	37,4
d-povinnosti	56,6	43,4
e-postih	82,5	79,8
f-generace	41,8	54,6
g-poslušnost	41,8	34,3

Dodatek pro pedagogy

Otázky 17 - 21 byly využity jako dodatek ankety pro respondenty z řad pedagogů. Jak již bylo uvedeno v úvodu, odpovědi postihují názory učitelů ze zhruba 30 škol z 10 lokalit v republice.

Ot.17 : “ Mají učitelé dostatek prostoru, času a možností pro seznámení dětí se zásadami Úmluvy ?”

Tabulka ot.17

	celkem %	do 35 let %	36 - 50 let %	nad 51 let %
ano	25,3	4,8	28,1	41,7
spíše ano	30,4	28,6	28,1	37,5
spíše ne	33	52,4	34,4	16,7
ne	6,3	14,3	6,2	4,2

Jak vyplývá z tabulky, v průměru 55% učitelů odpovídá souhlasně. Pohlédneme-li však na četnosti odpovědí z hlediska námi definovaných věkových kategorií, zjistíme, že názory pedagogů jsou značně nesourodé až kontradiktorní v závislosti na věku.

Dostatek možností pro seznámení dětí se zásadami Úmluvy vidí jednoznačně jen 5% mladých do 35 let, ale 42% učitelů nad 51 let - resp. spíše pozitivně vnímá své možnosti 33% mladých, ale 80% služebně starších kolegů. Z opačného pohledu - 66% nespokojených respondentů z řad mladých učitelů s lety klesá na 20% nespokojenců s věkem přes 51 let.

Ot.18 : “ Vytváří škola dostatek prostoru pro aktivní naplňování principů Úmluvy ?”

Tabulka ot.18

	celkem %	do 35 let %	36 - 50 let %	nad 51 let %
ano	16,5	4,8	9,4	41,7
spíše ano	41,8	33,3	53,1	37,5
spíše ne	26,6	47,6	21,9	16,7
ne	3,8	9,5	3,1	4,1

Jednoznačnou spokojenost opět vyjádřilo jen 5% učitelů do 35 let a 42% učitelů nad 51 let. Spíše spokojenost na stejné věkové škále se pohybuje v rozmezí od 38 % do 80% u nejstarších.

Téměř 60% mladých učitelů je nespokojeno s možnostmi, které poskytuje škola oproti 20% nespokojenců z řad “zkušenějších”.

V průměru vidí rámec školy pro aktivní naplňování Úmluvy bezproblémově 60 % učitelů.

Ot.19 : “ Jsou děti na školách vedeny ke svobodnému vyjadřování svých názorů a aktivní účasti na životě školy ?”

Tabulka ot.19

	celkem %	do 35 let %	36 - 50 let %	nad 51 let %
ano	21,5	19	21,8	25
spíše ano	43	23,8	46,9	58,3
spíše ne	24,1	38,1	31,2	4,2

ne	7,6	19	0	8,3
----	-----	----	---	-----

V představě o tom, do jaké míry jsou děti na školách vedeny k svobodnému vyjadřování a participaci, je názorový posun obdobný jako v předešlých otázkách.

Téměř 60% mladých učitelů si myslí, že škola v tomto ohledu selhává. Tento dojem však sdílí jen 12% zkušených kantorů.

V průměru 65% pedagogů vidí působení školy v tomto ohledu pozitivně.

Pozn. Vzhledem k velikosti vzorku a náhodnosti výběru respondentů, danému osobností tazatele, by zjištěné korelace zasloužily dalšího ověření před ukvapenou interpretací.

Ot.20 : “ Je v osnovách ZŠ věnována dostatečná pozornost otázce lidských práv a zvláště zásadám Úmluvy ?”

Tabulka ot.20

	celkem %	do 35 let %	36 - 50 let %	nad 51 let %
ano	11,4	14,3	6,3	16,7
spíše ano	24,1	4,7	31,3	37,5
spíše ne	27,9	47,9	21,9	20,1
ne	10,1	23,8	9,4	4,2
nevím	26,5	9,3	31,1	21,5

V otázce začlenění problematiky lidských práv a Úmluvy do osnov ZŠ panuje značná rozpačitost. Zhruba 1/4 respondentů neví a ostatní se stejným dílem domnívají, že ano i ne.

Generační posun je i zde patrný. Respondenti starší 36 let častěji přiznávají, že vlastně neví. Z mladých kantorů odpověď “nevím” uvedlo jen necelých 10%. Odtud výpověď 70% z nich, že v osnovách není věnována pozornost Úmluvě, je třeba brát s rezervou a spíše ji interpretovat v souvislosti s jejich názory v předešlých otázkách. Zdá se, že formální začlenění této problematiky do osnov, se dosud příliš neodrazilo v praxi. V průměru jen 35% dotázaných se kloní k tomu, že

prostor v osnovách pro otázky lidských práv spíše je. Zhruba stejný počet si myslí, že spíše není a ostatní nedovedou posoudit.

Ot.21 “ Mají ve vaší škole děti nějakou samosprávu nebo časopis ?”

Tabulka ot.21

mají samosprávu %	nemají %	neodpověděl %
39 %	50,6 %	10,4 %

Tato zjišťovací otázka na školní samosprávu či časopis v námi sledovaném vzorku škol ukázala, že prostor pro aktivní účast dětí je jen na 40% ZŠ. I když se jedná o poměrně malý výběr škol (30 škol z 10 lokalit), obdobný výsledek vyplynul i z výpovědí žáků (90 škol z 65 lokalit) v anketě pro děti, kde samosprávu na škole potvrdilo 50% dotázaných.

III. Závěry

1. Znalost Úmluvy o právech dítěte je mezi pedagogy nedostatečná. Jen zhruba 20% učitelů dokument četlo a 30 % uvedlo, že znají hlavní zásady.

Respondenti z řad veřejnosti ze 70% jen odtušili, o co se jedná, nebo přímo přiznali, že neví, co Úmluva o právech dítěte je.

Převážná většina dětí o Úmluvě neslyšela a ty děti, které o Úmluvě věděly, jen ve 20 % případů uvedly jako zdroj informací školu.

2. Zařazení problematiky lidských práv v osnovách je dosud spíše formální a v praxi není těmto otázkám věnována dostatečná pozornost. Potvrzují to jak výpovědi dětí, tak i samotných pedagogů.

3. Z výsledků ankety pro děti i dospělé vyplynulo, že praxe samospráv na školách zdaleka není běžným standardem. Existence samosprávy nebo alespoň školního časopisu byla potvrzena shodně učiteli i dětmi na 40 - 50 % škol.

Laická i odborná veřejnost je přitom jednoznačně nakloněna větší participaci dětí v rodině, škole i veřejném životě.

4. V otázce potřebnosti přijetí Úmluvy se respondenti shodují. Podle informací tazatelů je však rozšíření textu Úmluvy považováno za nedostatečné, protože všichni tazatelé se mnohokrát setkali s otázkou, kde by se text Úmluvy mohl sehnat. Svědčí to sice o zájmu veřejnosti o problematiku práv dětí, ale u profesních skupin pracujících s dětmi je tato otázka překvapující.

5. Pedagogové nemají v průměru výraznější povědomí o zásadách a principech Úmluvy, než veřejnost. Zvláště starší ročníky učitelů si nepřipouští nedostatky ve výchovné a vzdělávací praxi ve vztahu k právům dětí a ve svých názorech se dokonce více kloní k autoritářskému pojetí výchovy než veřejnost.

6. Největší nedostatky v naplňování Úmluvy vidí veřejnost v nedostatečné ochraně dětí z rozvrácených rodin a ve špatné legislativě a praxi při zabezpečování alternativní péče o děti a v rozvodovém řízení.

Zarážející je vysoká nespokojenost veřejnosti s naplňováním zásad Úmluvy ve škole, zvláště pokud jde o svobodu projevu, respektování individuality dítěte a participaci dětí na výchovném procesu a životě školy.

Většina dětí má dojem, že ve škole nemůže bez obav vyjádřit svůj názor a má spíše negativní zkušenosti s reakcí učitelů na kritický projev.

7. Zkušenosti dětí s dospělými nejsou v průměru příliš povzbudivé. Děti se sice necítí příliš omezovány a jejich odpovědi svědčí i o dostatečném respektování jejich soukromí v rodinách, ale mají dojem, že nejsou dospělými brány vážně, že jejich názory nemají reálnou odezvu.

Překvapivé bylo zjištění, že téměř 30 % dětí uvedlo, že doma nemůže bez obav říct svůj názor.

8. Výchovný vliv školy na vědomí práv a povinností dětí považuje veřejnost za nejméně významný ve srovnání s vlivem rodiny, ale i úrovní respektování lidských práv ve společnosti. Zdá se, že obecně ve společnosti převažuje zkušenost se školou, která sice vzdělává, ale nevychová a nerespektuje individualitu dítěte.

9. Vzhledem k těmto znepokojujícím zjištěním, řešitel navrhuje rozšíření ankety na reprezentativní vzorek populace ČR, nebo ověření některých dat v doplňkovém šetření, jak bylo navrhováno v úvodním projektu výzkumné sondy o implementaci Úmluvy v ČR.